

JUAN GOYTISOLO'NUN ESERLERİNDE TÜRK İMAJI

TURKISH IMAGE IN THE WORKS OF JUAN GOYTISOLO

Kübra SARI SEO LECOQ*

ÖZ

Bu makalede, çağdaş İspanyol yazar Juan Goytisolo'nun kurmacaya dayanmayan eserlerinde, Osmanlı'nın, Türkiye'nin ve Türklerin tarihi süreçte Batı tarafından nasıl algılandığını incelemeyi amaçlıyoruz. Juan Goytisolo'nun Türk ve İslam dünyasına olan ilgisi malumdur. Ancak bu olumlu ilgi onun olaylara gerçekçi olarak yaklaşmasını hiçbir zaman engellememiştir. Bu makale hazırlanırken yazarın 'Osmanlı'nın İstanbul'u' adlı kitabı başta olmak üzere 'Sarazen Güncesi' ve 'Kapadokya'da Gaudi'nin İzinde' adlı kitapları referans olarak alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Juan Goytisolo, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa, Öteki, İstanbul.

ABSTRACT

In this article we aim to analyze how is perceived Turkey and Turkish people by the West during the historical process in the non-fictional writings of Juan Goytisolo, who is one of the contemporary writers of Spain. The interest of Juan Goytisolo for Turkish and Islamic World is well-known. However, this positive attention has never been an obstacle for a realistic approach. The books of Goytisolo that we incorporated by reference when we were preparing this article are 'Estambul Otomano', 'Cronicas Sarracinas' and 'Aproximaciones a Gaudi en Capadocia'.

Keywords: Juan Goytisolo, Ottoman Empire, Turkish, Europe, Otherness, İstanbul.

* Dr., Madrid Autonoma Üniversitesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Linguistik Departmanı.

Giriş

Doğu'ya yolculuk tarih boyunca batı kültüründe zengin bir düşsellik yaratmıştır. Ancak bu yolculuk çoğu zaman kurmaca olabiliyordu. Batılı yazarlar zihinlerinde oluşturdukları, çoğunlukla klişelerle dolu büyümlü Doğu imajını sanki gerçekmiş gibi eserlerine yansıtmışlardır. Bu yazarların benimsediği tutum XIX. y.y'da ortaya çıkan ve günümüzde hala İslam'ı ve Müslümanları olumsuz yönde etkileyen oryantalist bakış açısıydı. İspanyol yazar Juan Goytisolo bu sebeple Avrupalıların İstanbul'u ziyaret ederken kendilerini hayallerinde ki İstanbul'u bulmak için zorladıklarını söylüyor. Fransa'da gönüllü sürgün yaşadığı dönemde Türklerle ilk kez temas kuran ve aynı zamanda gazeteci olan Goytisolo, İspanyol devlet kanalı için hazırladığı Al-Qıbla (Kıble) isimli belgeselle Batı'da ki sahte Türkiye imajını silmeyi hedefliyordu. Çünkü o her zaman Doğu ve Batı kültürlerinin zıtlıktan çok, ortak noktaları olduğunu iddia etmiş ve bunların ortaya çıkarılmasıyla önyargıların ortadan kalkacağına inanmıştı. Goytisolo'ya göre bu kültürler birbirlerini zenginleştirmekle kalmıyor, madalyonun iki yüzü gibi birbirlerini tamamlıyorlardı. O daima karışık ırkçılığın insanlar için bir zenginlik olduğu ve medeniyetler –değerler demeyi tercih ediyor- ittifakının tüm insanlık için uygulanabilir ve faydalı olduğu fikrini savundu.

Goytisolo'nun eserlerinde Türk imajını irdelemeye başlamadan önce yazarın hayatı hakkında biraz bilgi verelim. 6 Ocak 1931 yılında Barcelona'da dünyaya gelen Juan Goytisolo, Katalan ve Bask asıllıdır. Henüz yedi yaşındayken İspanyol İç Savaşı'nda annesini kaybetmiş ve eğitimi bakıcıların eline kalmıştır. Goytisolo'nun babası Frankist (Francisco Franco destekçisi), eğitimini Katolik okullarında tamamlamıştır. Ancak bu okullarda edindiği kendine has eleştirel ruh, onu edebiyata ve sonrasında da gönüllü sürgüne yönlendirmiştir.

25 yaşına geldiğinde Frankist, İspanya'nın boğucu ortamından kurtulmak için hukuk eğitimini yarıda bırakarak Paris'e yerleşmiştir. Gallimard Yayınevi'nde çalışmaya başladıktan sonra Fransız edebiyatıyla hemdem olmuş ve aynı zamanda, burada çalışırken gelecekteki eşi Monique Lange ile tanışmıştır. 60'lı yıllardan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok üniversitede edebiyat dersleri vermek üzere davet almış ve bu davetler uzun yıllar sürmüştür. Fransa'yla başlayan yolculuğuna Arap ve sosyalist ülkelerde dâhil olmak üzere farklı ülkeleri de ekleyerek devam etmiştir.

Goytisolo'nun eserleri deneme, roman, gezi notları, hatıralar vb. gibi birçok edebi türü kapsamaktadır. Dünyada bilerek görmezden gelinen olaylar ve güncel politikalar hakkında yaptığı acımasızca eleştiriler nedeniyle Franko İspanyası'nda uzun bir süre yasaklı hale gelmesi, onun en önemli entelektüeller sıralamasında ilk sıralara yerleşmesine engel olamadığı gibi, ününün yayılmasına

da yardımcı olmuştur. Çok etkili bir kişi olarak kabul edilen Goytisolo, dünya basınında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

Eşinin vefatından sonra Marakeş'e yerleşen yazar, kendisini 'dünya vatan-
daşı' olarak tanımlarken şunları söylemektedir:

'Katalunya'da Kastelyan, İspanya'da Fransız, Fransa'da İspanyol, Kuzey Amerika'da Latin, Fas'ta Nesrani ve diğer her yerde 'moro',¹ seyahatlerim ve göçebeliğim yüzünden kimse tarafından kabul görmeyen tuhaf bir tür yazar olmakta gecikmeyecektim...'²

Endülüs geleneğinden gelen bir ülkede doğmuş olması, onun Doğu ve Batı sentezini harmanlamasını kaçınılmaz kılmıştı. Ortaçağ İslam kültürünü yok saymak, bir anlamda kendini yok saymak demektir. O buna kayıtsız kalamazdı, kalmadı da.

'Avrupa'nın doyumsuz merakını yavaş yavaş özümseyerek 'değişik türde' bir İspanyol olup çıktım ben: Yeryüzünün değişik coğrafi alanlarının yaşam biçimlerine, kültürlerine, dillerine tutuldum; yalnız Quevedo'ya, Gongora'ya, Sterne'e, Flaubert'e, Mallarme ya da Joyce'a değil, İbn Arabi'ye, Ebu Nuvas'a, İbn Hazm'a ya da Mevlana'ya da bağlıyım. Paris'te, New York'ta, Marakeş'te, İstanbul'da kendi kültürüme ve dilime başka dillerin ışığında bakmayı, olumlu yanlarını ve eksikliklerini, uyarılma ürünü ya da özgün olan yanlarını karşılaştırma yoluyla ayırt etmeyi öğrendim; özetle, geçerli sayılan değerler iskalasını bozup, kutsal ve dokunulmaz diye bilinen modele karşıt, kendi değerlerimi oluşturabildim'.³

Goytisolo'nun roman ve denemelerinde zamanla, Arap dünyasına olan ilgisi kendini açıkça göstermeye başladı. İslam ülkelerini ziyaret ettikten sonra kazandığı deneyimlerini bazen roman türünde yansıtmış bazen de deneme ve makalelerle olanca gerçekliğiyle ifade etmiştir. Goytisolo sadece Franko İspanyasını eleştirmekle kalmamış, aynı zamanda Katolikliğin karanlık yanlarını ve ülkesindeki ön yargıları da satırlarına taşımıştır.

Juan Goytisolo'nun gözüyle Osmanlı İmparatorluğu

Daha önce de söylediğimiz gibi Goytisolo eserlerinin birçoğunda İslam dünyasına, Arap ve Türk kültürlerine sık sık atıfta bulunmuştur. Her şeyden önce yazar Orta Doğu'yla ilgili bilgilerini okuyucuya aktarırken her türlü ön yargıdan uzak durmuş ve olayları değerlendirirken tarihi süreci göz önünde bulundurmuş-

¹ Moro: İspanyolların Müslümanlara atıfta bulunurken kullandıkları terim.

² Jesus Garcia Gabaldon, "Üç Boylamda Juan Goytisolo", *Anthropos*, No: 60-61, 1986, s. 16.

³ Juan Goytisolo, '*Estambul Otomano' Osmanlı'nın İstanbulu*, Çev. Neyyire Gül Işık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 10.

tur. Ona göre Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u almasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu Batı dünyası için tehditkâr bir hayaletle dönüşmüştü. İmparatorluktan korkuyorlar, nefret ediyorlar ama aynı zamanda Osmanlı'nın gücünden dolayı içten içe ona saygı duyuyorlardı. Bu dönemde 'Büyük Türk', Hristiyanların hayal dünyasına girmiş (Goytisolo bu durumu Stalin döneminde ki Sovyetler Birliğine benzetiyor) ve bu nedenle İstanbul, sayısız meraklı gezgin, diplomat, tacir, her türlü casus ve ajanın gözde mekânı olmuştur. Çok farklı kültür ve soylardan gelen ve değişik amaçlara hizmet eden bu insanlar, geri döndüklerinde, yaşadıkları tecrübeleri yazıya dökmüşler ve bu şekilde, fantezi dolu hatıratlar ortaya çıkmış, rutin hayattan sıkılmış Batılı okuyucunun istediği kıvamda onlara sunulmuştur. Bu kaynaklarda önemli olan gerçeğe bağlılık değil okuyucunun beklentisini karşılamaktı.

'Dört yüzyıl süreyle, Avrupalılar Konstantinople'a Doğu dünyasına yakıştırılmış klişelerle ve basmakalıp imgelerle donanmış olarak ayak bastılar, kafalarında Osmanlı despotluğuna ve İslam bağnazlığına ilişkin önyargılarla, Galland'ın çevirdiği Binbir Gece Masallarının acayip bir karmaşasıyla. Sonuçta, örneğin 1800'lerdeki gezginlerin anlattıkları, daha önce Tavernier, Chardin, Lucas, Tournefort ya da Niebuhr gibi yazarların anlattıklarına pek bir şey eklemeyecekti, çünkü despotun hayaleti, çevresinde ki sessizlik, Harem entrikaları ve yeniçeri zulümleri öyle vazgeçilmez klişeler olmuşlar ki, olaylar ne denli yalanlarsa yalanlasın, hep öylece geçerli sayılmışlar'.⁴

Avrupalılar bir yandan dini toleranslarından dolayı Osmanlı'ya sempati duyarken diğer yandan onların 'Ulu Hakan' dedikleri kana susamış Osmanlı Sultanı imajından ölesiye korkuyorlardı:

'Eğer –Marrou'nun dediği gibi- tarih 'yalnızca metinlerle değilse de, her şeyden çok metinler sayesinde, onların yerini başka hiçbir şeyin tutamayacağı kesinliğine dayanarak yazılır' ise, Türkiye'ye ve Doğu'ya giden sahici ya da sahte gezginlerin geliştirdikleri melez bir edebiyat türü, hep daha öncekilere gönderme yapan başı sonu belirsiz bir alıntılar zincirine bağlanarak, kendi anlatısının nesnesini yine kendi oluşturmakta; öyle ki 'başlangıçta metin var', sahici örnekler değil. Türkiye Yolculuğu'nun bazı kaynaklarını ve bizim o kimliği kuşkulu yazarımızınkini izleyen düzinelerle eseri okuduktan sonra şu kaçınılmaz sonuca varıyoruz: Yazılı kanıtın zorba gücü karşısında kişisel görüş ya da doğrudan deneyim pek cılız kalıyor.

⁴ Juan Goytisolo, a.g.e., s.16-17.

Gerçeğe bağlılık kopya işlemine gösterilen özenle ölçülüyor: Gerçek Türk, kitaplarda yazılı olandır'.⁵

Goytisolo'nun da açıkça belirttiği gibi gerek seyyah gerek romancı, hepsinin ilk yaptığı yazılarını zaten yazılmış olan metinlere dayandırmaktı. Eğer söz konusu olan, bütün gizemi ve cazibesıyla Osmanlı haremî ise, bu durum Batı için zaten kaçınılmaz olmaktadır.

Yazar anlattıklarının daha net anlaşılabilmesi için Osmanlıyı daha iyi tanıtmak gerektiğini düşündüğünü ifade etmektedir. Sahi kimdir Osmanlılar Juan Goytisolo'ya göre?

XI. y.y.'da Türkistan bölgesinden çıkan savaşçı kabileler önce Orta Asya'ya daha sonra da bugünkü Türkiye topraklarına göç etmişlerdir. Askerî alanda deha sayılabilecek olan Türkler, dinini ve bazı kültür öğelerini benimseyecekleri Arapların topraklarına yerleşmişler ise de kendi dillerini ve bazı göçebe alışkanlıklarını korumayı başarmışlardır. Bu kabilelerden birinin lideri olan Osman (1259-1326), Avrupa tarihini altı asır boyunca derinden etkileyecek olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran isimdir. Osmanlı Türkleri büyüyüp güçlendikçe, Müslüman Arap imparatorluğu, Ortodoks Bizans İmparatorluğu ve Avrupalı Hristiyanlar için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Orhan, Osman'ın oğlu ve varisi, Yunan topraklarını ele geçirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya doğru yayılmasını tetiklemiştir. Çanakkale Boğazını geçen Orhan, gözünü Avrupa topraklarına dikmiştir. Bu tehdit karşısında Hristiyan Avrupalılar, 1366 yılında Haçlı Seferi düzenlemişlerdir. Türklerin hedefi ise, Bizans'ın başkenti Constantinople'yi ele geçirip Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk ve Sırbistan'ı topraklarına katmaktı.

1440 yılında yine bir Haçlı Seferi düzenlenmiş ancak Türkler yine toparlanmayı başarmışlardır. II. Mehmet, yani Fatih, 1453'te İstanbul'u fethettiğinde Constantinople Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuş ve adı İstanbul olarak değiştirilmiştir.

Osman'ın tahta çıkışından bir buçuk asır sonra Türkler büyük bir imparatorluk haline gelmişler ve Avrupa için XVIII. y.y.'a kadar sürecek olan korku dolu bir dönem başlamıştır. Osmanlılar, asırlarca ayakta durmalarının anahtarı olan İslam dünyasını bir arada tutmayı başarmışlardır. Batı'da Sırbistan, Bosna ve Arnavutluk'u ele geçirmişler, gemicilikte de çok büyük aşama kaydederek İtalya'nın güneyindeki Otranto'ya yerleşmişlerdir (1480).⁶

⁵ Juan Goytisolo, 'El viaje a Turquía' (Türkiye Yolculuğu), *Cronicas Sarracinas (Sarazen Güncesi)*, Çev. Ney-yire Gül Işık, Seix Barral, Barcelona 1989, s.95.

⁶ İmber Colin, *El Imperio Otomano (Osmanlı İmparatorluğu) (1300-1650)*, Ediciones B, Barcelona 2005, s.55.

Muhteşem Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu en görkemli dönemine ulaşmıştır. Goytisolo, Kanuni dönemindeki ihtişamı şu sözlerle özetlemektedir:

‘Ulu Türk’ün savaş makinası ordularının disiplinine, kamu idaresinin etkin işleyişine, Kanuni Sultan Süleyman çağında İstanbul’un anıtlarının ve imparatorluğun diğer kentlerinin görkemine tüm Avrupa güçleri haset ve hayranlıkla bakıyorlardı’.⁷

Bu üstünlük durumu İnebahtı yenilgisi ve Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, XVII. y.y. süresince devam etmiştir. XVIII. y.y.’da Osmanlı İmparatorluğu’nda, sonunda tamamen yıkımla bitecek olan çözümler baş göstermeye başlamıştır. Bunun asıl sebebi, Osman Han’dan sonraki ilk on Osmanlı padişahından sonra gelenlerin, devlet işlerini dirayetsiz devlet adamlarına bırakmaları olarak gösterilmektedir:

‘XVII. y.y. padişahları devlet işlerini bizzat yürütmüşler, askeri ve idari işlerde ağırlıklarını koymuşlar, başkenti güzelleştirmiş, genişletmişler, Avrupa’da eşi bulunmayan bir ulaşım ağı kurmuşlar, çevrelerine etkin danışmanlar ve strateji uzmanları toplamışlardı; buna karşılık onlardan sonra tahta geçen hükümdarlar, IV. Murad dışında, ehliyetsiz ve iradesiz padişahlardı, annelerinin, eşlerinin ya da gözdelelerinin etkisinde, devletin dizginlerini yozlaşmış kimselerin eline bıraktılar ve hazineyi hiç utanmadan yağmaladılar. Manevi güçlerini kaybettiler ve tarihçilerin belirttikleri gibi, yönetimdeki yozlaşma, giderek İmparatorluğun doruğundan tamamına yayıldı’.⁸

Juan Goytisolo’ya göre Osmanlı İmparatorluğu’nun hızlı ve bir o kadar da inanılmaz çöküşünün belli başlı sebepleri şöyle sıralanabilir:

- Yeni Dünya’dan başta altın olmak üzere getirilen değerli metallerin ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi.
- İspanyolların ve Portekizlilerin Amerika’ya, Afrika’ya ve Uzakdoğu’ya Okyanus rotaları açmaları ve sonunda Akdeniz ticaretinin Avrupa ile dünyanın diğer bölgeleri arasındaki ayrıcalıklı köprü olma konumunu yitirmiş olması.
- Avrupa tarafından dayatılan kapitülasyonların bir neticesi olarak, Osmanlı sultanlarının yabancı bankerlere borçlanmaları.

⁷ Juan Goytisolo, ‘*Estambul Otomano*’ (Osmanlı’nın İstanbulu), s.18.

⁸ age, s.18-19.

- XVIII. y.y. ortalarından itibaren entellektüel anlamda duraksama vb. durumlar.

Ancak Goytisolo, belirtmiş olduğu bu dış etmenlerin verdiği zarara, belli bir zihinsel tavır ve onu besleyen toplumsal önyargılar eklenmeseydi, böylesi bir çöküşün gerçekleşmeyeceğini iddia etmektedir.

‘Osmanlılar Araplardan devraldıkları Müslüman âleminin Hristiyan âlemine üstünlüğü fikrini özümsemişlerdi –bu üstünlük fikri barbarlığa gömülmüş bir Avrupa karşısında Doğu’nun eski kültürlerini ve Yunan felsefesini özümseme ve sindirme yetisine sahip bir İslam âleminin egemenliğini yaydığı dönemlerde oluşmuştu-; hasımlarının artık değişim yolunu tuttuklarını ve ekonomik, bilimsel ve sanatsal gelişimde kendilerini fersah fersah geride bıraktıklarını zamanında göremediler. Etik anlayışları geleneksel örnekçelere titiz bir bağlılığa dayandığından, girişimciliğe ve yenilenmeye ilişkin değerleri benimsemiyorlardı, oysa toplumların ilerlemesi ve gelişmesi bu değerlerin benimsenmesinin sonucudur’.⁹

Goytisolo’ya göre Osmanlı’da kabul gören dört önemli unsur vardı. Bunlar, devlet yönetimi, ordu, din ve tarımdı. Bunların dışında kalan uğraşlar küçümseiyor ve dini azınlıkların eline bırakılıyordu.

XVIII. y.y.’ın son dönemlerinde Avrupa’nın güçlü devletleri, sabırsızlıkla Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü bekliyorlardı. ‘Osmanlı Meselesi’nin ortaya çıkışı da o döneme denk gelmektedir. Artık iyice zayıflamış ve ekonomik olarak çökmek üzere olan Osmanlı Devleti, Fransız ve İngiliz devletlerinin vesa-yetine girmiştir. Avrupa güçlerinin, Hasta Adam ilan edilen Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki baskıları artarak devam etmiştir. 1908 yılının Eylül ayında Rusya ve Avusturya-Macaristan, Osmanlı topraklarını paylaşmak için bir anlaşma yapmışlar ve Ekim’de Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i topraklarına katmış, Bulgaristan ise Rusya’nın da desteğiyle bağımsızlığını ilan etmiştir. 1911’de Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya Krallığı arasında savaş çıkmış, İtalya Osmanlı’nın Trablusgarp vilayetini ele geçirmiştir. 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Almanların yanında yer alarak I. Dünya Savaşına katılmış, ancak Kafkaslar ve Ermenistan’da Ruslar, Süveyş Kanalı’nda da İngiliz ve Araplar tarafından yenilgiye uğratarak, 1918 yılında barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.

Savaşın sonra İstanbul ve Boğazlar Fransız ve İngilizlerin kontrolüne geçmiş, Avrupalı güçlerin teşvikiyle 1919 yılı Mayıs ayında Yunan ordusu İzmir’e çıkartma yapmış, aynı yılın Haziran ayında Türk Bağımsızlık Savaşı’nın

⁹ age, s. 20-21.

kazanılmasıyla, Fransız, İngiliz ve Yunanlılar geri püskürtülmüşlerdir. 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiş ve bu tarih Osmanlı İmparatorluğu'na son noktayı koymuştur. İşte modern Türkiye'nin doğuşu böyle gerçekleşmiştir.

'Osmanlı'nın İstanbul'nda Türk Halkı ve Adetleri

Goytisolo eserlerinin birçoğunda Osmanlı dönemindeki Müslüman halkın alışkanlıklarına ve geleneklerine duyduğu hayranlığı açık yüreklilikle ifade eder. Ama en detaylı şekilde 'Osmanlı'nın İstanbul'unda' insanlar arasındaki ilişkiler ve sosyal tatlara duyduğu hayranlığı dile getirir. Bunu yaparken meslekleri, uğraşları, gelenek ve görenekleri atlamamaya özen gösterir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi barbar Türk algısını hala değiştirememiş Avrupa insanına adeta tarih dersi verir gibi, Osmanlı'yı tatlılıkla anlatır:

'Hemen her zaman esnaf kuruluşlarında öbekleşmiş olan alt tabakadan İstanbullular, halkın çeşitli kesimlerinin gereksinimlerine ve zevklerine karşılık vermek üzere çok değişik uğraşlar üstlenmişlerdi. Her zaman olduğu gibi, yine Evliya Çelebi –çoğunlukla Robert Mantran'ın yorumlarıyla-, en geniş bilgi kaynağımız oluyor. Osmanlı vakanüvisi, Kapalıçarşı'da ve bedestenlerde satılan malları, kumaşları ve eşyaları imal eden büyük zanaatkâr loncalarının dışında, bugün artık Avrupa'dan silinmiş bulunan, ama bazı Müslüman kentlerinde hala sürdürülen başka uğraşlar da sıralıyor: deri su tulumlarını sırtlamış ya da hayvanlarına yüklemiş sakalar –Maraş'ın 'guerrab'larını andıran giysileriyle-; evlere büyük bir ustalıklarla sünnet yapmaya giden berber-sünnetçiler... Öte yandan en yaygın uğraşlar herhangi bir hazırlık gerektirmeyen ve kente Anadolu'dan göçen kırsal kesim halkının erişebileceği uğraşlardı: Saray'da ya da kentin varlıklı kesiminin bağlarında bahçelerinde çalışan bahçıvanlar; Evliya Çelebi'ye göre sandalacı, kayıkçı, mavnacı olarak sayıları on beş bine ulaşan kürekçiler'.¹⁰

Bu rüyalar şehrindeki farklı sanatçıların, gerek zengin gerek fakir tüm İstanbulluları eğlendirmek için bütün hünerlerini sergilediklerini şu sözlerle anlatmaktadır:

'Çalgıcılar –mehteran- iki kategoriye ayrılıyordu: Yeniçeri Ocağı'na dâhil bulunan, dolayısıyla padişaha bağlı olanlar ve 71 loncada toplanmış bulunan serbest çalgıcılar. Bu ikinciler özel eğlentilerde, dervişlerin törenlerinde ve esnafların anma törenlerinde sanat icra ederlerken, birinciler askerlerin kışla düzenini tempolayan sabah konserlerini, boruları ve diğer askeri parçaları çalarlardı.

¹⁰ age, s.84.

'Resmi' mehteran bölüğü Yeniçerilerle birlikte savaşa gider, ucunda çingiraklar bulunan uzun sopaları, boruları, kavalları, çanlarıyla cehennemi bir gürültü çıkararak arkadaşlarını dövüğe şevklendirirdi. Ahmet Cevat Bey'in anlattığına göre 'alayın en önünde keçe külahlı, omuzlarında bir kaplan postu, göğüslerinde bir çan sallanan şair-yeniçeriler giderdi. Bunlar çanlarını çalarlar ve öyle gür bir sesle şarkı söylerlerdi ki, haykırışları bir saatlik mesafeden duyulurdu. Sırayla her biri bir şiir okurdu'.¹¹

O dönemlerde halk arasında çok popüler olan ve günümüze kadar gelen iki uğraşa, güreş ve ayı oynatmaya da kitabında yer vermiştir:

'XVII. y.y.'da bu insanlar Balat semtinde otururlarmış, aylarıyla birlikte sokak sokak dolaşırlar, onları müzik eşliğinde zıplatıp hoplatırlarmış. Ayıcı çingenelere günümüzde hala büyük kentlerin varoşlarında sık sık rastlanıyor, bu yakınlarda, İstanbul üstüne bir belgesel film çevirirken¹² Galata'nın dar yokuşlarından birinde onlarla karşılaştık. Filme almak istedikse de polis engelledi: Anlaşılan onların şiirsel ve keyifli varlığı o pek heves edilecek Ortak Pazar'a girmeye hazırlanan bugünkü hükümetin yaydığı modern ülke görüntüsüyle bağdaşmıyordu!¹³

Juan Goytisolo Türkiye'nin ona göre yozlaşmış, salt kendi çıkarları için uğraşan ve başkalarına yaşam hakkı vermeyen Avrupa Birliği gibi bir pazara girmekteki ısrarına anlam verememekte ve bu durumu her fırsatta eleştirmekten de kaçınmamaktadır.

Goytisolo, Avrupa ve Asya arasında bir köprü olan İstanbul'un ticari yapısından bahsederken şöyle söyler: '*Kervansaraylar, bunlar bir avluyu çevreleyen pek hoş taş yapılarıdır, aynı zamanda hem atölye, hem depo, hem dükkân, hem han olarak kullanılırlardı*'.¹⁴ Bu arada kendisini en çok etkileyen mekânlardan birinin Kapalı Çarşı olduğunu da söylemeden edemez. Yazar, gerek Kapalı Çarşı gerekse Kürkcü Han ya da Galata Mahallesi'nin alt kesiminde, bugün yıkılmış olan Rüstempaşa Hanı gibi yapıların yabancı gezginlere tarihte yolculuk yaptırıp, dört yüz yıl öncesine götürdüğünü söyleyerek bir kez daha hayranlığını dile getirir. Ayrıca bu yapıların Avrupa manastırlarının avlularıyla olan benzerliği de onun gözünden kaçmaz.

¹¹ age, s.85.

¹² 1988'de İspanyol devlet kanalı için hazırladığı ve ülkede çok beğenilen 'Alquibla' (Kible) isimli belgesel. Dizinin amacı, Türkiye'yi ve İslam dünyasını dünyaya tanıtmaktı.

¹³ Juan Goytisolo, 'Estambul Otomano' (Osmanlı'nın İstanbulu),s.85.

¹⁴ age, s. 86.

Yazarın hayran olduğu diğer bir yapı da derin bir gizem barındıran hamamlardır. Roma İmparatorluğu termallerinin Kur'an'a ve doğu kültürüne adapte edilmiş şekli olarak nitelendirdiği hamamların, şehir hayatına daha uygun, gösterişten uzak naif eserler olduğunu belirtir.

'Kur'an'ın emrettiği temizlik töreleri daha Arap yayılmasının başlangıcında, yeni İslam kentlerinde sayısız hamam yapılmasına yol açmıştır. Müslüman İspanya'nın tüm kentsel yerleşim yerlerinde bir ya da birkaç hamam –sözcük Arapçadan gelmedir- bulunuyordu'.¹⁵

Bu noktada yazar, Hristiyan İspanyolların temizlik anlayışı ile Müslümanlarınki arasında bir karşılaştırma yapar. İbadet kaynaklı bu alışkanlığın, kendi gözünde, Müslümanları Hristiyanlara göre çok daha üstün bir konuma getirdiğini belirtir ve bu durum karşısındaki hayranlığını ifade etmekten kaçınmaz. Uğradıkları bir bozgunun sonu din adamlarının Kral VI. Alfonso'ya, şövalyelerin savaş gücünü yitirmesinin hamama çok sık gitmelerinden ve burada kötü huylar edinmelerinden kaynaklandığını söylemeleri üzerine ülkedeki yüzlerce hamamın yerle bir edildiğini aktaran yazar, bu nedenle, Avrupa'nın diğer yerlerinde olduğu gibi İspanya'da da yıkanma alışkanlığının XIX. yüzyılın ileri tarihlerine kadar ertelendiğini de eklemektedir. Avrupalıların temizlik anlayışlarının Osmanlılar tarafından nasıl eleştirildiğini de şu sözlerle ifade etmektedir:

'Hristiyanlık âleminin pasaklılığı oralara kırk yılda bir adım atan Müslüman yazarları haklı olarak şaşırtıyordu. Bir Osmanlı gezgini 'kâfirler' üstüne izlenimlerini şu sözlerle özetliyor: 'Bunlardan daha pis, daha adi, daha aşağılık insan yoktur. Temiz denen şeyden haberleri yok, ancak soğuk suyla, o da yılda bir-iki defa yıkıyorlar. Elbiseleri su yüzü görmüyor, parçalanıp dökülene kadar sırtlarından çıkartmıyorlar'. Bernard Lewis de XVIII. y.y. sonlarında İrlanda'yı ziyaret eden bir başka gezginin yorumunu aktarıyor: Halk, diyor-muş, ancak denizde yıkıyor ve kış boyu su yüzü görmüyor. Buna karşılık, Konstantinople'a ayak basan Avrupalılar da ülkelerinde Barbar istilalarından beri unutulmuş temizlik adetlerini görünce pek şaşıyorlardı'.¹⁶

Goytisolu Türkler hakkındaki düşüncelerini 'Osmanlı'nın İstanbul'u' adlı kitabın 'Türk'e övgü' bölümünde özetlemiştir demek mümkündür. Burada yazar, Avrupalıların zaman içerisinde kaybededurdıkları ancak Türklerin hala muhafaza ettikleri, farklı milletlerden insanların birlikte yaşaması için vazgeçilmez olan ahlaki değerlere vurgu yapmaktadır.

¹⁵ age, s. 108.

¹⁶ age, s. 109.

‘Türklerin, Protestanların övmekle bitiremediği dinsel hoşgörüsüne ve bağınazlık nedir bilmeyişlerine, gezginler çok geçmeden yeni erdemler eklediler: ‘Birbirlerine karşı çok hayırsever davranan ve iyi niyet dolu insanlar. Sık sık gözlemledim, biz yemek yerken yanımızdan bir fakir geçse hemen birlikte yemeğe davet ediyorlar, biz olsak bunu asla yapmayız.’ (Bentrandon de la Brouquiere). ‘Dünyada bunlardan daha hayırsever bir millet bulunduğunu sanmıyorum. O yüzden el açıp dilencilik eden yoksullara rastlanmıyor, çünkü içlerinden biri muhtaç duruma düştü mü çevresindekiler hemen yardımına koşuyorlar’ (Deshayes de Cormenin). ‘Camilerine hâkim olan kalenderliği, sessizliği ve saygıyı görenler bizim buradaki kiliselerimizin gevezelik, gezinti, kargaşa yeri ve hırsız yatağı olmasından utanç duyar’ (Guillaume Postel)’.’¹⁷

Goytisolo’ya göre Türk halkı geçmişten beri erdemli, toleranslı (İstanbul’da üç tek Tanrılı dinin inanları birlikte yaşıyorlar) ve yardımseverdir (İslam’ın şartlarından biri de zekât verilmesi). Yazarı en çok etkileyen şeylerden biri de bugün bile herhangi bir evin kapısını çaldığınızda, ev halkının sizi tanı misafiri olarak karşılayacağı ve sofralarında ne varsa sizinle paylaşacak olmasıdır. Ona göre Türkler, kendilerinden çok başkalarını düşünen, etraflarında eş, dost ya da akrabalarında ihtiyacı olanın hemen yardımına koşan insanlardır. Gerçek yabancılara gerekse kadınlara karşı olan kibar ve özenli davranışlara bizzat şahit olan Goytisolo, bazı kesimlerin Türkleri hala barbar olarak nitelendirmesi karşısında duyduğu esefi her fırsatta ifade etmektedir. Yazar Batı’nın oryantalist bakış açısını değiştirmenin neredeyse imkânsız olduğunu ise, şu sözlerle adeta haykırmaktadır:

‘Gezginlerin kendi toplumsal ortamlarına ve Avrupa uluslarının politik ve kültürel evrimine bağlı olarak niteliklerinin değişmesi özlem dolu, iyi niyetli bir bakışa olanak verdi; ama yine de Avrupalıların önyargılarını hepten silahsızlandırmaya yetmedi: Mağripli, Doğulu ya da Türk olarak Müslüman öyle ‘Öteki’ sayılacaktı, bugün de bunalarak, korkarak, imrenerek ya da hayranlıkla gördüğümüz yine onun aynasında yansıyan kendi hayalimiz hala’.¹⁸

¹⁷ age, s. 71.

¹⁸ age, s. 73.

Sonuç

Juan Goytisolo'nun Türklerle olan ilk irtibatı ülkesini bırakıp gönüllü sürgün için gittiği Paris'in Arap ve Türk göçmenlerden oluşan Santier mahallesinde, bir zamanlar Batı'nın üzerine kâbus gibi çöken bir İmparatorluğun varisleriyle tanışmasıyla olur. Avrupa'yı gözünde devlettiren genç Goytisolo, Paris'in varoşlarındaki göçmenlerle iletişimi arttırdıkça hayalindeki Batı'nın gerçekle hiç örtüşmediğini anlamakta gecikmez. Yıllar sonra Mağrip'te bir ülkeye yerleşme düşüncesinin temelleri o yıllarda atılır. İnsan doğduğu yere aidiyet hissetmiyorsa, yeryüzünün onun için sürgün olması kaçınılmazdır.

İstanbul tarihte birçok yazara ilham kaynağı olmuş efsane bir şehirdir. 80'lerin ikinci yarısında İspanyol romancı ve deneme yazarı Juan Goytisolo'da bu ayrıcalıklı mekânı keşfetmek için Türkiye'ye gelir. Yıllarca kitaplardan okuduğu bu şehri kendi gözleriyle görmek, şehri yapıtlarının dilinden dinlemek ve anlamlandırmak ister. Ona göre, Batı yüzyıllar boyunca İstanbul üstüne, hep daha öncekilere gönderme yapan ve alıntılarının çoğu zaman gerçeğe dayanmadığı melez bir yazın türü oluşturmuştur. Yani onlar için asıl olan metindir, gerçeğin kendisi değil. XV. y.y.'dan itibaren İstanbul hakkında öyle söylenceler, öyküler türemiştir ki bunun altında şehrin kendisini arayıp bulmak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Onlar kendi hayal güçlerinin ürünü olan İstanbul'u sevmişler, gerçeğiyle ilgilenmek bile istememişlerdir. 'Osmanlı'nın İstanbulu'nda yazar bu klişelerin dışına çıkıp, gerçek İstanbul'u, Türkleri, onların kültürel öğelerini, gelenek ve göreneklerini detaylıca tanıtmış, bizlere de bir nevi ayna tutarak Avrupalı bir yazarın gözünden kendimize bakma imkânı sağlamıştır.

KAYNAKÇA:

- COLIN, İmber, *El Imperio Otomano (Osmanlı İmparatorluğu) (1300-1650)*, Ediciones B, Barcelona 2005.
- GARCIA GABALDON, Jesus, "Üç Boylamda Juan Goytisolo", *Anthropos*, No: 60-61, 1986.
- GOYTISOLO, Juan, 'El viaje de Turquia' (Türkiye Yolculuğu), *Cronicas Sarracinas (Sarazen Günçesi)*, Çev. Neyyire Gül Işık, Seix Barral, Barcelona 1989.
- GOYTISOLO, Juan, *Estambul Otomano*, Peninsula, Barcelona 2003.
- GOYTISOLO, Juan, *Aproximaciones a Gaudi en Capadocia*, Peninsula, Barcelona 2002.
- GOYTISOLO, Juan, 'Estambul Otomano' *Osmanlı'nın İstanbulu*, Çev. Neyyire Gül Işık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.